

Viktimologija družine

Janez Pečar*

O družini se je v marsičem nabralo toliko znanja, da se na nekaterih področjih oblikujejo posebne in bolj zaokrožene discipline, ki poglabljajo in s tem specializirajo naše vedenje o njej ter ga pospešujejo. Morebiti velja to tudi za tisti del, ki zadeva družinsko trpljenje in motnje, ki izhajajo iz nje same in zaradi konfliktnosti med njenimi člani. Pri tem so mišljeni umori in telesne poškodbe, prizadejanja čustvenih bolečin, povzročanje degradacije, slabšanje kakovosti življenja itd.

O tem je dosti pisanega v pravu, zgodovini, psihologiji, sociologiji, kriminologiji itd. v zadnjih letih pa se veliko ukvarjajo tudi s preučevanjem otrok in žena ter znatno manj drugih oseb, ki so v družini pretepani, mučeni, prikrajševani, zanemarjani itd. Človeštvo je začelo bolj zanimati, kakšni socio-psihični dinamični procesi se razvijajo med družinskimi člani, da zaradi njih nastajajo najrazličnejše ekscesivnosti, ki povzročajo usodne posledice, in to ne le za družino samo, temveč tudi za družbo. Nikjer si ne upajo zanemariti družine kot temeljne celice sleherne družbe, in je zato nemalo prizadevanj, da bi bila le-ta izpostavljena kar najmanj škodljivim vplivom, še posebno tistim, ki nastajajo v njej. Zato obstaja že od nekdaj določena količina norm, ki jo žele ohranjati in varovati. To še posebej radi tega, ker naj družina opravlja različne vloge.¹

Z izvajanjem teh vlog, pa kot stranski, toda negativni proizvod nastajajo različni pojavi, ki so moteči in boleči za prenekaterega družinskega člena. Pri tem govorimo o tako imenovani družinski viktimiteti, kot nasprotni strani kriminalite ali odklonskosti.² Toda če kje prihaja do dinamičnih razmerij med storilcem in žrtvijo, je to prav v družini, zaradi posebnosti družine kot skupine, ki se po nekaterih značilnostih razlikuje od drugih. Zato je v družini največ odklonskosti po eni in oškodovanosti po drugi strani, ki izhajata predvsem iz razmerij z drugimi, iz njihovih telesnih, duševnih in čustvenih stikov, iz posebnosti vlog med seboj, iz posebnosti razumevanja enega z drugim, itd. Ne pravijo kar tako brez razloga, »da utegne biti dom zelo nevaren kraj, zlasti za ženske in otroke«,³ še posebno, ker je v njem veliko nesankcioniranega nasilja.

* Janez Pečar, dipl. pravnik, doktor znanosti, redni profesor za kriminologijo, Inštitut za kriminologijo, 61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 11.

¹ Glej Mladenović, s. 21–22.

² Glej Schafer, s. 41.

³ Freeman, s. 5.

Poleg družinske viktimitete nas v tem se stavku zanima predvsem viktimologija družine, kot možno področje znotraj viktimologije same.

1. Družina in njena patologija

Družina je, kot temeljna in primarna človeška skupina, prav tako kot celotna družba ali njeni segmenti, obremenjena z različnimi patološkimi pojavi in s svojo družinsko dezorganizacijo. V marsičem je ne samo leglo deviantnosti, ampak često nasploh tudi nepravilno deluje, ker posamezni njeni deli izgubljajo svoj pomen, se ne podpirajo, niso povezani in ne delujejo v mejah strpnosti.⁴

V njej nastajajo umori in nasilje najrazličnejših vrst. Po svetu je znano, in tudi pri nas nismo izjemna, da je v družini in med družinskimi člani, zlasti pa med zakoncema visok odstotek umorov. V družini so pojavi socialnih bolezni in sociopatij, pogoste so družine, ki so sploh nepopolne, nestabilne, pomanjkljive, da ne omenjamo nezakonskih družin, s katerimi se posebej ukvarja tudi sociologija družine. Le-ta še posebej obravnava nepopolno družino, naraščanje nezakonskih rojstev, razvez, zapuščanje družin, pa pojave alienacije itd. Velika večina samomorov se tako ali drugače dogaja v družini ali v povezanosti z njo, ne glede na to ali gre za mlade ljudi, ostarele ali pa za obupane zakonce.

Dezorganizacija družine nastaja v več oblikah, kot neurejena, razrvana in nesrečna družina ter kot nepopolna družina.⁵ V nepopolni družini manka eden od staršev, pri nezakonskih družinah je to stanje lahko trenutno, začasno ali stalno. In četudi gre za družino, ki ji v pogledu organizacije ni kaj očitati, je v njej lahko dosti takega, kar je moteče, asocialno in patološko, da pri tem sploh ne omenjamo pojavov, zaradi katerih prihaja do razvez, do osebne dezorganizacije oz. deviantnosti najrazličnejših vrst.

V zadnjem desetletju pa privlači v družini izredno pozornost zlasti trpinčenje otrok in pretepanje žena (oz. zakonca), tako da začenjajo imenovati ta dva pojava bodisi sindrom tepene žene bodisi sindrom zlorabljenega otroka. Zlasti pojem zlorabljanja obsega predvsem pretepanje, davljenje, zbadanje, rezanje itd. Pomeni tudi

⁴ Milosavljević, s. 341.

⁵ Glej Mladenović, s. 317.

zmečkanine ali resne telesne poškodbe, oziroma predstavlja nevarnejše oblike nasilnosti.⁶

Najbolj vidna družinska patologija nastaja in se razvija v okviru nasilnosti družinskih članov med seboj. Ovisna je predvsem od tega, kdo je kaj v družini in kakšna je njegova vloga, ki jo lahko izrablja za nasilje nad drugimi. Vsi družinski člani nimajo enakih možnosti, zato v tem smislu močno prevladuje mož oz. »glavar« družine, ki je že od nekdaj imel v družini prevladujoč položaj, ki mu je nasilje pritikalno že po njegovi vlogi. Z njim je nenazadnje skrbel tudi za »socializacijo« družinskih članov. Še danes ima možnosti telesnega kaznovanja, ne le svojih otrok, marveč tudi žene. Od tod čedalje večje zanimanje po svetu za mučene žene in boj feminističnih gibanj za dejansko enakopravnost v zakonski zvezi.

Še slabše se dogaja otrokom, ki so v še večjem obsegu prepuščeni družinskemu nasilju. Le-to pa nanje ne prihaja le od očeta, marveč tudi od matere, od močnejših bratov in sester, od starih staršev in od drugih, ki se kakorkoli vključujejo v družino. Otroci pa pogosto niso samo objekt nasilja, ampak tudi spolnega zlorabljanja, poahljanja zaradi kakih posebnih namenov, predmet trgovine z belim blagom, prostitucije in sredstev za doseganje prednosti pri beračenju, v kriminalu in sploh za pošiljanje v situacije, kamor odrasli ne marajo. So žrtve zanemarjanja take ali drugačne vrste, v središču prizadetosti zaradi neplačevanja preživnine itd.

Med družinskimi člani neredko nastajajo izredno ostri spori, ki dobivajo svoj epilog, če ne na sodišču pa na pokopališču, zaradi dedičnine, lastnine, imetja ali česa drugega, kolikor tu ne gre za različne druge oblike premoženjske kriminalite, ki pogosto ostaja tudi prikrita zaradi bojazni pred izgubo dobrega družinskega imena. Četudi gre za čisto družinska prerekanja in nesoglasja, prihajajo iz družine tudi znameњa o psihičnem mučenju in slabem ravnjanju, ki prekoračujejo raven strpnosti, ki pa je odvisna od družbenega okolja v katerem se kaj dogaja. Ne le fizično, ampak tudi mentalno nasilje in krutost so razlogi za upiranje in konfliktost po eni strani ali za kakrsnekoli druge bolj pasivne oblike upora na drugi. To so: beg od doma, zapustitev družine tja do samomora, bodisi kot oblike rešitve, bodisi kot kaznovanja drugih za zlo, ki je bilo posamezniku storjeno.

Če je največ mučiteljev med možmi, če starši z agresivnostjo gospodujejo nad svojimi potomci, če so v družini lahko različno viktimizirani starci, invalidni, gluhi, duševno prizadeti in drugi, pa se čedalje bolj dogaja, da so tudi močni zmanipulirani od šibkejših, ali pa se jim leti začenjajo maščevati čim morejo, morda tudi še kot mladi in nesamostojni, z nekonvencionalnim in družbeno vpadijivim vedenjem, s katerim povzročajo javno zgražanje nad družino in spodbujajo k družinski stigmatizaciji.

Kljub diskretnosti razmerij v družini in njeni zaprtosti prihaja na dan dosti vznemirljivih znamenj o njeni prikriti dezorganizaciji in patološkosti.

2. Družinska viktimitefa — nasprotna podoba patologije v družini

V viktimologiji je že dolgo znano, da tam kjer so mučitelji, so tudi trpeči, in brez prvih ni drugih in narobe. In če velja to izhodišče, potem se v družini ni mogoče izogniti temu spoznanju, predvsem iz naslednjih razlogov:

— V družini imajo mučitelji, storilci, akterji ali kakorkoli bi že imenovali to vlogo, izredno priložnost za svoj »stil« življenja, oz. za delovanje, s katerim drugim ustvarjajo bolečine, trpljenje ali vsaj stanje, v katerem jih morajo prenatisi.

— Za kakrsnokoli viktimizatorsko vedenje naj bi šlo v teh primarnih skupinah, nikjer drugje ni tako malo tveganja kot v družini, razen če ne gre za posebno očitno dejanje, ki priteguje pozornost okolice, ali celo vzpodbudi pravne reakcije pristojnih organov. Akter je zato dokaj brezskrben v svoji vlogi, ki jo prevzema, kajti najpogosteje ni pričakovati, da bi se v družinsko viktimitevo vpletali izven družine, če že žrtvovani nima toliko poguma, da bi se kakorkoli postavil v bran.

— Čeravno je tako imenovani »ranljivostni dejavnik« v družini zelo pomembna lastnost možnih žrtev, pa je v njej toliko nemočnih, podrejenih, resigniranih in podobnih, ki se naravnost puste viktimizirati, ker največkrat drugega izhoda sploh nimajo (npr. otroci od staršev, žene v »naučeni nemočnosti« od surovih alkoholiziranih, brutalnih zakoncev, itd.).

— Tako kot v družini, ni nikjer tako tesne povezanosti med vlogo mučitelja in vlogo mučenca, kajti v njej ne gre za trenutne, občasne, bežne in podobne kratkotrajne razmere, ampak za nepre-

⁶ Peterson, s. 392.

stan proces medsebojnih odnosov, ki so razgibani, čustveni, soodvisni, prepleteni in povezani, osebni in navezani na interakcije med enim in drugim.

— V družini si je tudi težko zamišljati, da bi nekdo nekomu nekaj storil, ne da bi mu le-ta prej spodbudil željo napraviti nekaj, kot odziv za tisto, kar je povzročil. To pomeni, da se v družinskem življenju akcije in reakcije vrste ena za drugo in često je kasnejša viktimalizacija enega povzročena s prejšnjo viktimalizacijo drugega. Če prejšnjega ne bi bilo, bi morda tudi kasnejše izostalo.

— V družini se pozitivna čustva zaradi katerih sploh je (kot so ljubezen, dobrotnost, prijaznost, skrb itd.) kaj hitro lahko spreminja v svoje nasprotje z največjo brezobzirnostjo in maščevanjem. Med enim in drugim često ni velikega razkoraka in za družino še toliko bolj velja: kdor ljubi tudi kaznuje in v družini tem prej, čim huje je bil užaljen in prizadet tisti, ki ima moč, da to počenja. To pa ni odvisno samo od vloge, ki jo ima v družinski hierarhiji, marveč tudi od psihične dominacije nad drugimi, možnostjo in znanjem manipulacije, pomena, ki ga ima za koga, situacije, v kateri lahko to izrablja, itd.

To lahko pomeni, da so tudi žrtvine osebnostne in vedenjske značilnosti prav toliko, kolikor ne še bolj pomembne za storilčeve reagiranje in intenzivnost viktimalite je tolikšna, da storilci morajo postajati to, kar so, ker so jim drugi zavestno ali nezavestno namenili prav to vlogo.

— Člani družine imajo pogosto zelo malo možnosti izbirati druge glede na ljubezen, privlačnost, dolžnost itd. ter se često med seboj razločujejo po neenaki osebnosti. Najpogosteje so tesno drug poleg drugega, različnih hotenj, v stiskah, pod stresi in frustracijami, kolikor nimajo nekateri izmed njih celo težave s svojim telesnim in duševnim zdravjem. S tem da so nekateri prav zaradi tega prizadeti, ni rečeno, da jih ni med mučitelji. Nekateri prav šibkost in pomanjkljivost izrabljajo za podrejanje drugih, zato žrtve včasih kaznujejo telesno nasilje s psihičnimi pritiski, psihično kaznovanje s telesnim zavračanjem itd.

Zaradi tega je družina skupina ali kraj v katerem nihče ni docela varen.⁷ Četudi se življenje v družini odvija v sprejeti konformnosti, nastajajo v prenekaterih med njimi tudi situacije, v

katerih njihove dejavnosti često vodijo v konfliktost. Omogočajo žrtvovanost in mučiteljstvo, torej žrtve in storilce, se lahko spreminja v menjava vloge, čeravno se dogaja, da se prenekateri družinski člani krčeviteje in bolj ustaljeno držijo vlog, ki jih sprejemajo (npr. trpinčeni otroci, pretepeni žene, zanemarjeni družinski člani itd.). Zato je tudi za družino močne reči, da nastaja v njej kriminal zaradi prispevanja žrtev, da so storilci lahko v pasivnih vlogah, da žrtvovani napeljujejo h kaznivemu dejanju in tako dalje in da je to druga, čeravno ne izključna plat podobe družinske patologije. Zato bi se lahko često vprašali, kdo je v družini res prava žrtev, in kdo je pravi storilec. Vlogi se ne kažeta vedno v čisti podobi.

3. Psihodinamika viktimalogenih razmerij v družini (viktimaloški ciklus)

Verjetno se v nobeni drugi stalni skupini ne razvija tako intenzivna skupinska dinamika kot se to lahko dogaja v družini. V družini se oblikuje osebnost in posameznikovo vedenje, med člani potekajo čustvene in psihične vezi, med možem in ženo so erotična razmerja, ki se često lahko spreminja v nasprotje, nastajajo razlogi za ljubosumnost, sovraščvo, odklanjanje, strah, pa frustracije, stresi ipd. V družini dobivajo člani občutke identitete, varnosti, odgovornosti, samokontrole, zaupanja in med drugim ubogljivost.⁸ V družini sprejema otrok svoje predstave o materinstvu in očetovstvu. Sociometrična testiranja so pokazala, da obstajajo zlasti naslednje psihološke značilnosti: izolacija, zavrženost in pozitivni vzajemni odnosi.⁹

V tej primarni skupini obstaja izredna recipročnost vlog, ki povzročajo pritiske po eni in popuščanje pritiskom na drugi strani. V njej se pojavlja polno intrapsihičnih ter interpersonalnih konfliktov, razvijajo se adaptivni mehanizmi, pa hkrati neprestani odpori zdaj proti enemu, zdaj zoper drugega. Ker se ljudje v družini med seboj poznajo, se njihova pričakovanja prilagajajo drug drugemu, hkrati ko so neredko očitne prenekatere manipulacije, zdaj bolj odkriti, drugič zopet nevidne.

V družini niso tako redki pojavi nestrinjanja, agresije, umikanja, pa zapustitve družine, obrambe s psihološkimi sredstvi in drugi poskusi blažitve vedenjskih, situacijskih determinant,

⁷ Glej Burgess et al. s. 239.

⁸ Trojanowicz/Dixon, s. 165.

⁹ Milosavljević, s. 342.

pri tistih, na katere je treba kakorkoli vplivati, če so za to količaj motivirani.

Če pričakujemo v družini medsebojno razumevanje in skupno delovanje, pa je le-ta hkrati po drugi strani lahko dostikrat **polna konfliktnosti in nasprotij**, ki so bodisi občasna, stalna ali pa kar neprestan proces, ki pelje v popolno družinsko dezorganizacijo ali v posamične oblike patološkosti.

Skupinska dinamika v družini je torej v veliki meri **določena z vlogami, ki jih imajo njeni člani**. V glavnem pa gre za starše in otroke, čeravno razpadajo ta razmerja še v interakciji med možem in ženo po eni plati in razmerja med otroci, zlasti, če jih je več. Gotovo pa so dostikrat še vmesna in drugačna razmerja, pri katerih družinski poglavar v psihičnem smislu nič ne pomeni ali prihaja do položajev, ko je kdo izmed otrok več kot kdorkoli. To lahko pomeni, da poleg navzven formalnih, nastajajo **tudi v družini neformalne skupine**, ki ogrožajo komu položaj, krnijo njegovo spoštovanje in pomen in mu načenjajo podobo o sebi, da si mora iskati različne obrambne mehanizme, od kompenzacije do represije, odvisno od tega, ali gre za avtokratske, demokratične ali liberalne in kaotične strukture. V družini so tudi interakcije potemtakem zelo zapletene. Nekatere delujejo sredobežno, druge sredotežno, tretje pa se polarizirajo.¹⁰

Zato v družini, kot v družbi nasploh nastajajo storilci in žrtve, med njimi dalj časa ali pa le od določenega trenutka potekajo dinamična viktimočna razmerja ali psihodinamika, ki bo privedla do bolj ali manj pričakovane ali docela nepričakovane posledice. K tem razmerjem se pridružujejo še razni situacijski dejavniki, ki pospešujejo ali zavirajo razplet celokupnega, viktimoškega procesa.

S tem v zvezi velja omeniti tako imenovani **viktimoški ciklus**, ki ga je mogoče uporabiti tudi za konfliktna družinska razmerja, zlasti pa za tista med možem in ženo, ki sta tako ali drugače, če ne upoštevamo trpinčenja in slabega ravnanja z otroki in njihovega zanemarjanja — največkrat viktimirana. In viktimirata se medseboj z recipročno agresijo, v razmerjih agresija—regresija, z agresijo—resignacijo, z razmerji regresija—resignacija in recipročno resignacijo.¹¹

Dinamičnost modela se vedno odvija med trpežnim in mučiteljem, čeravno so marsikdaj vpletene še druge, od strani, ki po svoje prispevajo, k takšni ali drugačni barvitosti razmerij — socialno psihološko-interakcionistično. V družini so zlasti pomembni **socialno psihološki procesi viktimizacije**, ki se s svojimi sestavinami spodbujajo, zapeljujejo, sprožajo, prispevajo itd., često kar iz oči v oči delujejo kot pravijo na »genezo viktimizacije« med možem in ženo, med ženo in možem, starši in otroki (oce—sin, mati—sin, oče—hčerka, mati—hčerka), med otroki in starši (obrnjena smer), brati in sestrami, starimi in mladimi).¹²

Zato se je viktimalogiji treba lotevati družine predvsem dinamično in **ne ločevati dejanja od žrtve in storilca ter tretjih**. Kajti le-ti morda bolj kot pri čem drugem oblikujejo akterja, da je s storitvijo posledice postal, to kar je. In to često ne bi, če ga v to ne bi speljali drugi, pa ga kljub temu obdajajo občutki krivde in odgovornosti.

4. Etiologija družinske viktimitete

Za etiološko problematiko družinske dezorganizacije in patologije in sploh kar se dogaja v njej, je značilno tisto, zaradi česar ta primarna skupina sploh je. Kriminologijo in viktimalogijo zanimajo predvsem temne plati družine in tisti pojni, ki nasprotujejo pričakovanjem, po katerih naj družina opravlja zlasti naslednje vloge:

- biološko reproduktivno,
- spolno in emocionalno,
- gospodarsko,
- moralno in vzgojno ter
- varstveno.¹³

Vse kar ni skladno s posameznimi vlogami pa je, kolikor ni deviantno, vsaj moteče in ne koristi njenemu namenu. Na naštetih področjih najpogosteje naletimo na ustrezno ekscesivnost, katero največkrat zaradi varstva te primarne skupine sankcionira celo oblast, še posebno če gre za zaščito otrok.

Kolikor pa gre pri odklonskosti v družini, ki ogroža njene vloge, za etiološko problematiko, bi morali razločevati vsaj dvoje:

- Po eni plati splošne teorije o odklonskosti, ki se ukvarjajo predvsem s storilcem kaznivega dejanja, ki pa pogosto pozablja na psihodinamiko.

¹⁰ Milosavljević, s. 343.

¹¹ Glej več o tem: Ball, s. 386—392.

¹² Milosavljević, s. 342.

¹³ Prav tam; s. 288—300.

mične procese med storilcem in oškodovancem. Teh je največ.

— Po drugi pa, zlasti na družino naravnana izhodišča, ki iščejo vzroke na strani žrtve ali pa celo preučujejo razmere v ogroženi družini. To pa je izjema.

Drugače povedano, prav v viktimologiji družine začenjamо misliti na žrtev, kot pomemben dejavnik, ki prispeva k posledici tako, da se pri njej išče vzročnost za nastanek pojava, ker se doslej na drugih področjih najpogosteje sploh ni dogajalo. Kljub psihodinamiki viktimološke situacije je storilec dejanja navadno v središču pozornosti, tu pa se težišče prenaša na žrtev zlasti če pri »sindromu pretepane žene« npr. obravnavajo t. i. »naučeno nemočnost« in morda še pri nemotiviranem vedenju, ki ga omogočajo frustracije in stresi.

Etiološkim teorijam na splošno ne bi mogli oporekati njihove veljavnosti, tudi če gre za deviantne v družini. Tako ali drugače jih je mogoče uporabiti tudi zanje, upoštevajoč pri tem, da nobena teorija v celoti ne pojasnjuje vsega vedenja in vedenja v vseh primerih. Toda za družino je še največ teorij, ki razlagajo nasilje. Če je v teorijah družinske patologije v zadnjem desetletju o čem veliko napisanega, so to teoretična razglabljjanja o nasilnosti. Ta nasilnost se obravnavata na različnih ravneh družinskih razmerij toda največkrat kot:

— nasilje med zakoncema, zlasti nasilnost moža nad ženo, in

— mučenje, trpinčenje, grdo ravnanje, zanemarjanje otrok.

Četudi so različne oblike viktinizacije v družini, največ poudarka dobivata ti dve vrsti žrtev — žene in otroci, ki se tudi imenujejo tihe in nevidne žrtve.

Zato se tu srečujemo s subkulturnimi teorijami nasilja nasplošno, pa s kriznimi, psihopatološkimi, psihogenetskimi, kliničnimi, interakcionističnimi, psihološkimi teorijami, pa teorijami učenja in posnemanja in celo nevrobiološkimi in drugimi.

Toda nasilnost ni edina oblika deviantnosti v družini (če to sploh je glede na različne vrednostne sisteme in spričo rabe nasilja kot najbolj razširjenega sredstva socializacije), ampak so v njej še pojavni jemanja premoženja, spolnega zlorabljanja, pa alkoholizma, narkomanije itd. Ti pojavni so nasplošno močno zanemarjeni, verjetno tudi zaradi svoje prikritosti in zasebnosti razmerij med storilci in žrtvami. Na sploh pa jih

tudi pravo obravnavata z določeno popustljivostjo. Pri teh pojavih je družina in njena dezorganizacija kot celota pogosto tudi razlog za odklon-skost posameznika.

Na strani žrteve se kot razlog za storilčeve ravnanje omenja predvsem naučena nemočnost, masohizem žrteve (ta ne more veljati za trpinčene otroke — lahko pa to postane kasneje v odraslosti), duševne motnje itd.

Sistemski ali **strukturalne teorije** pa upoštevajo zlasti brezposelnost, revščino, prenaseljenost, številnost otrok, neustrezačočo sosesčino, dogodek, ki ovirajo družinska pričakovanja izhajajoča iz posameznih vlog, stereotipno predstavo o rabi nasilja za vzgojo itd.

Otroci postajajo žrteve v družini še zaradi gospodarske, čustvene, vzgojne in druge odvisnosti, podvrženi so dominaciji močnejših vlog, hkrati ko so lahko kot viktimizatorji med povzročitelji in spodbujevalci viktimodinamičnih razmerij pri katerih se posledice zvracačajo nanje kot očitni izrazi nasilnosti staršev. Prav tako nastajajo za otroke-žrteve različni modeli oz. teorije od psihodinamičnih, stresnih, psihopatoloških, sociokulturnih in drugih.

Skratka: v družinski viktimološki problematiki teorija bolj kot kje drugje začenja obravnavati ne le storilce ampak tudi žrteve, bodisi posebej, še bolj pa v psiho- ali viktimodinamičnem procesu skupaj s storilcem dejanja.

5. Tipologija žrtev iz družinskih razmerij

Za družino kot skupino so značilni: dokaj po-gosti konflikti, raba nasilja kot vzgojnega sredstva, posnemanje nasilja staršev za vzdrževanje tega obrazca pri potomcih, medsebojno nasilje potomcev, prevladovanje moškega šovinizma v družini, nasilnost v družbi, ki ga v družini pri-lagajajo, podredljivost velikega števila žensk, nemočnost otrok pred večino staršev ali pred ti-stimi, ki so močnejši, pomembnejši ipd.

To v določenem obsegu vpliva tudi na **ture žrtev**. Tipologiji, sicer ne iz družinskih razmerij, pa so pionirji viktimologije že od začetka dajali posebno pozornost. Ta pozornost je upoštevala glede na obseg znanja iz žrtvoslovja različne razsežnosti. Nekateri so dajali prednost biološkim, psihološkim in sociološkim razsežnostim, drugi so se ozirali po prispevku žrtev ali po njihovi »krivdnosti«, tretji so upoštevali razmerja med storilcem in žrtvijo itd.

Iz znanih tipologij lahko najdemo nekatere vrste žrtev (ne glede na njihova izhodišča za določanje kaj je kdo), ki vsebujejo tudi tiste iz družinskih razmerij, ne glede na to ali so njihovi ustvarjalci pomicljali nanje ali ne. Pri Men-delsohnmu naletimo na »popolnoma nedolžno žrtev«,¹⁴ v to zvrst je predvsem štel otroke. Po Hentigu poznamo »mlade, ženske, stare in še posebej mučitelje.« Te najdemo po njem predvsem v družinskih tragedijah.¹⁵ Reckless¹⁶ ločuje žrteve, ki ne prijavljajo svoje viktimizacije. Le-teh je zopet največ v družini, kajti otroci nikoli ne prijavljajo grdega ravnanja z njimi in prav tako ne zanemarjanja; pretepane žene pa le izjemoma, pretepani moški, kolikor jih sploh je, nikoli.

Tipologija iz razmerij je prinesla nekaj novih pogledov na to vprašanje. Tu zlasti naletimo na latentne žrteve (otroci, stari, invalidni, abnormni v družini itd.), determinirane žrteve in še posebej žrteve nagnjene k oškodovanju.¹⁷ S tega zornega kot bi prišle v poštev še podredljive, sodelujoče ali prispevajoče, provokativne in ščuvajoče žrteve. Zlasti za zadnje je poudarjeno, da imajo te žrteve »določeno vlogo v etiologiji kriminalitete bodisi s vzpodbujanjem h kaznivemu dejanju, bodisi z ustvarjanjem ali pospeševanjem situacij, ki peljejo v kriminal...«¹⁸

Takih ali podobnih situacij pa je res največ med »kriminalno dvojico«, ki živi v stalnih in še čustveno prepletenih razmerjih kot so predvsem v družini. Zato odtod zlasti še: predisponirane žrteve,¹⁹ pa primarne žrteve, kjer gre za viktimizacijo iz čistih osebnih razmerij, pa napačne žrteve, žrteve brez prispevka,²⁰ ki nastajajo v družini iz frustrirajočih in stresnih situacij, v katerih išče akter svoj razlog za viktimizacijo nedolžnih žrtev.

Podobno kot velja za kazensko pravo in kriminologijo je tudi v viktimologiji Schafer poudaril: »več ko je fizične dejavnosti vpletene v kaznivo dejanje, boljše so možnosti opazovanja žrtvinega prispevka v njem«.²¹ Toda ranljivost žrtev in etiologija pojava sta pretežno nastala iz konfliktnih medsebojnih, to je psihičnih sestavin, ki v vseh treh znanostih ostajajo pretežno nemerljive, zanemarjene in zato neizra-

žene v problematiki viktimizacije, čeravno se poudarja pomembnost viktmodinamike. Zato je tudi v tipologiji žrtev še dosti nedorečenega, potvršnega in improviziranega. Toda s čedalje obsežnejšim gradivom o žrtvi kaznivega dejanja in naraščanjem empiričnih raziskovanj s tega področja, je vedno več možnosti za nova teoretična posploševanja v smislu oblikovanja tipologij — tudi za žrteve v družini.

Zato naj bi tipološke klasifikacije upoštevale poleg dosedanjih izhodišč (psihosocialnih vpleteneosti in krivnih, psihodinamskih itd.) še situacijske in številne vzročnostne dejavnike.²²

Kaj bi lahko dejali o klasifikacijah žrteve v družini poleg tistega, kar je v viktomoloških tipologijah znanega nasprošno, čeravno v precejšnjem obsegu vendarle marsikaj zadeva družino. Menimo, da se tu odpirajo znatne možnosti specifičnega klasificiranja žrtev že po njihovih vlogah, (žena, otroci, stari, duševno zaostali, moteni, zanemarjeni, invalidni itd.), po rizičnih situacijah, v katerih so najpogosteje viktimirane, po osebnostnih značilnostih, ki v družinskih razmerah pritegujejo ogrožanje od močnejših, po posebnostih svoje nemočnosti in pasivnosti, ki omogočajo nenadzorovan nasilje nad njimi, po psihodinamičnosti njihovega vpliva, ki ga lahko imajo za akterje (vsevši s spolno vlogo, v ljubezni itd.), po priložnostih, ki jih nudijo itd. Skratka, viktografija družine s svojimi razmerji omogoča izjemne razsežnosti preučevanja te primarne skupine. Prav s tem v zvezi bi načeli nekaj vprašanj, ki zadevajo tipologijo. To so zlasti agresor kot žrtev, žrteve — povratniki in koncept »kriminala brez žrtev« v specifičnih družinskih razmerah.

a) Žrteve, ki so hkrati storilci — ali agresor kot žrtev v družini, še posebej pa v zakonski zvezi

Prav zaradi čustvenosti med ljudmi dostikrat prihaja do takšnih psihodinamičnih razmerij, pri katerih se samo po posledici ne da določiti kdo je v resnici žrtev in kdo bi mogel biti storilec kaznivega dejanja. Zlasti med zakoncem se dogaja, da je postal storilec v resnici tisti, ki mu je bila v »kriminalnem paru« sicer namenjena vloga žrteve. Oba sta tudi pogosto v položaju mučitelja drug drugega in potrebna je le neznatna sprožilna situacija, ki iz akterja napravi mučenca. Zato posledice, kakršne se kažejo s kaz-

¹⁴ Schafer, s. 42, Schneider, s. 53.

¹⁵ Schafer, s. 47.

¹⁶ Prav tam, s. 49.

¹⁷ Prav tam, s. 54.

¹⁸ Fattah v navedbi Silverman, s. 100.

¹⁹ Fattah v Schneider, s. 52.

²⁰ Fox, s. 7.

²¹ Quinney s. 318.

²² Glej o tem tudi Gottfredson, s. 724.

nivim dejanjem, često še zdaleč ne predstavljajo resničnosti. Le-ta se skriva v ozadju razmerij med obema glavnima nosilcema pojava, katerima se neredko pridružujejo še tretji, zlasti v ljubezenskem trikotu. Le-ta pomeni najpogostejšo obliko udeležbe vpleteneih v zakonske zdrahe, zaradi katerih celo pri ubojih sodeljujoče žene aktivno, kot storilke dejanja posegajo v nasilniško-maščevalna obračunavanja zlasti z zakoncem in manj drugače.

Če je za družine kaj pomembno je to, da je v njej verjetno največ žrtev z značilnostmi storilca, da je agresor pogosto postal žrtev, da je žrtev prav toliko kriva kot storilec,²³ če ne znatno več, da v tovrstni viktimizaciji prevladujejo močni psihološki dejavniki (da je družinski mučitelj nasploh poseben tip žrtve), da v družini prihajajo do izraza kot storilci razne psihopatološke osebnosti, osebe »gnane od impulzov in pritiskov prestrašenosti«²⁴ pa posamezniki, ki izgubljajo samokontrolo, ljudje, ki so kot devianti sami žrteve »nehumanega družbenega pravnega in mentalnozdravstvenega sistema«.²⁵ itd.

Zato ni brez razloga spoznanje, da je »visoka stopnja interakcij med biti storilec in biti žrtev pri tisti kriminaliteti v katero ze vpleteno nasilje«²⁶ in da je po drugi plati vedno veliko žrtev, ki so na drugih področjih storilci, in da se ti dve okoliščini zgoščata pri prav določenih ljudeh, pri čemer družina ni nedovzetna za ta pojav, saj se tudi v njej **vlogi mučitelja in trpečega pri veliko parih neprestano menjata**.

Zato je često eno vzrok drugemu in pogosto ni mogoče čisto jasno razločevati kaj je vzrok in kaj je posledica viktimizacije in kdaj je nekdo nekomu nekaj samo vrnil, kar mu je prej povzročil nekdo drug — čustveno, psihološko, telesno, gmotno ali kako drugače. Zato ni redkost, da je v družini postal storilec tisti, ki ga je prej viktimizirala žrtev, kajti v družinskem sistemu pogostne manipulacije, to res ni redkost.

b) Žrtev — povratniki

Žrtev — povratniki so za družino verjetno najbolj značilne predvsem iz dveh razlogov:

— ker so toliko gmotno in čustveno vezane na mučitelja, da si ne morejo pomagati in ostan-

²³ Glej: Mendelsohnovo klasifikacijo žrtev, ki upošteva »krivdne« prispevke.

²⁴ Deaton/Sandlin, s. 313.

²⁵ Prav tam.

²⁶ Wolfgang/Singer, s. 393.

jajo v kriminalnem paru kot objekt viktimizacije;

— ker so biopsično in materialno toliko odvisne od akterjev (zlasti trpinčeni otroci), da so prisiljeni nadaljevati življenje z njimi.

Zato se to povratništvo v družinski viktimizaciji obravnava kot »serijska viktimizacija« ali »nadaljevana viktimizacija«, ki v vsakdanjem življenju privlači bolj pozornost zdravstvenih in socialnih kot pa pravosodnih in sploh represivnih služb.

Povratništvo je v družinski viktimizaciji često pogojeno z lastnim prispevanjem,²⁷ ki se ponavlja z ustvarjanjem položajev v katerih je akterju olajšano mučenje oz. viktimiziranje. Z odkrivanjem žrtvine lastne ranljivosti in nudenjem raznovrstnih priložnosti, ki vzbujajo potrebe po kaznovanju, povračilu, maščevanju in nenazadnje nekaznovano ali morda celo nevidno dejavnost akterja — viktimizatorja, se vzbujajo občutki pravilnosti in upravičenosti ravnanja, še posebno, ker se okolje nerado vtika v družinske zdrahe, razprtje in medsebojno obračunavanje in ker je družina dokaj zaprta skupina ter jo kot tako obravnavajo tudi državni kontrolni organi, ki v njej raje ne posredujejo, če jim ne treba.

Do povratništva v družinski viktimizaciji prihaja zlasti, če se **obe strani kriminalnega para dejavno angažirata v psihodinamiko pojava**, če izmenično prevzemata zdaj to zdaj drugo vlogo, če je eden od njiju zanesljivo v premoči nad drugim bodisi zaradi njegove telesne, bodisi zaradi duševne nemoči (primerjaj sindrom pretepane žene, sindrom mučenega otroka) itd. To velja za družine, s posameznimi nasilnecji, alkoholmani, osebnostmi, ki manifestirajo telesne ali duševne agresije ipd. Pri tem t. i. kriminalni recidivizem ustrezno dopoljuje povratništvo v žrtvovanju,²⁸ oba se pojavljata kot dve različni plati iste medalje.

c) T. i. »kriminal brez žrtev« — kot družinska viktimizacija

V viktimologiji se že nekaj časa ukvarjajo s kriminalom brez žrtev. Vanj štejejo pojave, v katerih posamezniki pristajajo na lastno viktimizacijo, ker jim leta prinaša določene prednosti, ugodje ipd. zaradi česar sploh nimajo občutka, da bi bili žrteve neustreznega ravnanja drugih. Ne da bi se spuščali v ugotovitve za in proti,

²⁷ Glej tudi Sparks, s. 772—777.

²⁸ Wolfgang/Singer, s. 391.

ker to ni namen tega pisanja, sodijo sem: igranje na srečo, prostitucija, alkoholizem, beračenje, narkomanija in še nekateri drugi pojavi (odvisno od posameznih zagovornikov). Nekateri pojavi te vrste izhajajo iz varstva javnega reda, namena varovati kako javno dobrino, do katere sploh večina nima posebnega odnosa, ker je ogrožanje tako odmaknjeno, da je preprosto za posameznika nemoteče, itd.

Nas v tem oziru zanima najpogosteje imenovani »kriminal brez žrtev« v družinskih razmerah. **Opredelitev pojma »brez žrtev«** če gre za storilca kot alkoholomana, narkomana, hazarderja itd. dobiva takoj **drugačno podobo in pomen, če ga spravimo v odnos z družino**, ne glede na to ali gre za nosilca, ki je eden od staršev, kdo izmed otrok oz. bratov in sester.

Zasvojenost z alkoholom vnaša v družino nasilje in prepire. **Alkoholizem** naspoloh povezujejo v družini s pretepanjem zakonca in otrok. **Narkomanija** zahteva denar za nabavo narkotičnih sredstev. **Prostitucija** nobeni družini ne prinaša zadovoljstva in sprejemanja. **Z igrami na srečo** je že marsikdo sam sebe spravil v kriminal, družino pa »na beraško palico«. Pojavi, ki smo jih našteli, kljub morebitnemu pristajanju nosilcev nanje in zadovoljstva, ki ga pri tem imajo, ustvarjajo **prave žrtve šele v družini**, torej pri drugih in ne pri akterjih. Družine teh »deviantov« postajajo žrtve samih pojavov (ki jih naštevamo), če se sploh ne bi povezovali z drugim kriminalom, kar pa ni redkost. Zatorej sploh ni nujno, da se ti akterji »čutijo žrtve lastne ali tuje odklonskosti, prave žrtve so v njihovem ožjem, to je predvsem v družinskem okolju. In če je tako, potem že samo to spoznanje vodi k rekonceptualizaciji teorij o kriminaliteti brez žrtev«.

6. Emocionalna (družinska) viktimiteta

Družinska viktimiteta večinoma izhaja iz agresije. »Agresija je delovanje, ki sega v področja drugega, zato da bi se dosegla spremembra moči.²⁹ S tem v zvezi pa po drugi strani ugotavljajo, da se zakonski prepiri končujejo bodisi s spolnim občevanjem, bodisi obstaja nezavedna povezanost med mučiteljem in mučencem in ozka zveza med sovraštvom in ljubeznijo. Z raziskavo »Uboji na Slovenskem«³⁰ lahko po podobnosti

naših spoznanj pritegnemo Wolfgangu, ki v svojih Patterns in Criminal Homicide ugotavlja naslednje: če ste ženska nad 16 let, bo vaš morilec po vsej verjetnosti soprog, ljubimec ali sorodnik... kadar je ubit mož, je ubijalec po vsej verjetnosti njegova žena... in spalnica je najbolj ubijalski prostor v hiši.³¹

Umori, telesne poškodbe raznih vrst, verbalni delikti, vpitje in kričanje med družinskim članom kažejo v naših razmerah na **visoko stopnjo čustvenega vpletanja v družinski viktimizaciji**. V spopadih prihajajo do izraza temeljne potrebe po uveljavljanju samega sebe po eni strani in ljubezni do drugih na drugi. Razloge za konfliktnost ne gre pripisovati le enemu, vsaj pretežno ne, najpogosteje prizadeti znatno prispevajo k lastni oškodovanosti. Viktimizacija je v čustveni prizadetosti, ogroženosti, prikrajšanosti, pristranski naravnosti itd. prav v družini največja. Pri tem je treba upoštevati še tekmovalnost, ljubosumnost, škodoželjnost, neenakost, egoizem itd. pa posebnost osebnosti, ki različno razumevajo stike med seboj in se hkrati bore za svoj prestiž, ugled, ljubezen, naklonjenost, nagrado ali zato, da bi drugemu preprečile tisto, kar si žele same zase itd. Altruizem ni vedno družinska lastnost in družina ni vedno najbolj ustrezeno sredstvo socializacije.

Zaradi čustvenosti nastajajo v njej najrazličnejši konflikti, prikrajševanje čustev pelje k osromašenju človekove (zlasti mlade) osebnosti. Pretiravanje vodi v drugo skrajnost in **iz čustev nastajajo raznovrstne oblike kriminalala nasilja, spolnosti, koristoljubnosti itd.** Družina pa v prvi vrsti zadovoljuje čustvene potrebe svojih članov (poleg drugih). S te plati postajajo ljudje dosti bolj nesrečni kot zaradi česa drugega.

V družini se učimo ljubiti in biti ljubljen, zavedamo se vrednosti samega sebe, imamo občutek varnosti, samozaupanja, sreče itd.,³² pa motiviranosti, zlasti vzajemnega delovanja ipd. Vsa ta razmerja temelje na čustvenosti, zato ogrožanje čustvenosti ni brez posledic in iz emocij nastajajo nenadzorljive konfliktnosti pogosto z grozljivimi posledicami. Prav zaradi čustvenosti in bliznosti družinskih članov, je njihova udeležba toliko večja v viktimizaciji, kolikor bolj intimna, nadaljevana in situacijska so posamezna razmerja med njimi. Od tod je **nasilje predvsem družinski problem**.³³

²⁹ May, s. 148.

³⁰ Glej raziskavo Inštituta za kriminologijo št. 37, 1. 1974.

³¹ Navedeno v May: Power and Innocence, s. 115.

³² Trojanowicz/Dixon, s. 165.

³³ Gentry, et al. s. 242.

7. Nasilje v družini kot sredstvo socializacije

Družinsko nasilje in agresija nista atribut današnjega časa, niti ni posebnost v kakem delu sveta, marveč segata v človeško zgodovino od nastanka človeške vrste. V družini so neusmiljeno izkoriščali ženo in otroke, ju kaznovali brez odgovornosti in nasilje nasproti njima je bilo sredstvo vzgoje, socializacije, izraz določenih čustev družinskega poglavarja itd. Močnejši v družini je imel vedno dominanten položaj, zaradi katerega je od drugih zahteval spoštovanje, poslušnost, ubogljivost, in vse kar je pričakoval od podrejenih. V začetku človeške zgodovine je razpolagal z njihovimi življenji, lahko jih je ubijal in prodajal, izkoriščal, jim ukazoval itd. Kasneje se je ta položaj močno spreminal do današnjega dne, ko pravo ureja prenekatera vprašanja medsebojnih pravic in dolžnosti. Toda **nasilje v družini je še vedno ostalo**, čeprav formalno zelo omejevalo, toda mehanizmi nadzorstva neradi posegajo v družino, in če že reagirajo, delajo to znatno popustljiveje in odvisno od posameznega primera.

Nasilje v družini je ostalo kot **kulturna dediščina**, ki se prenaša iz roda v rod. Otroci se uče nasilja od staršev in čedalje bolj ugotavljajo, da tovrstne vzorce ravnanja uporabljajo pri svojih otrocih. To naj bi veljalo zlasti za spodnje družbene plasti in ne le za obravnavanje oz. socializacijo otrok, ampak tudi za ravnanje z zakoncem oz. za medsebojno komunikacijo sploh.

Kultura nasilja je potemtakem za marsikoga naučen odgovor na pritiske okolja. Uporabljen je v frustracijah in stresih, za doseganje samopodobe o sebi, kot sredstvo vplivanja, kot kazen in opomin drugim in sredstvo nadzorstva primarnih skupin, opozarja na opuščanje slabih navad itd. Nasilje je pripomoček za doseganje sprememb v družini, pri maščevalnosti, za uravnavanje konformizma in svarilo pred neposlušnostjo. Nasilje je v družini uporabno za vse in kadar je kaj pomembno — vedno opravičuje nasilje.

Otroci se socializirajo z ljubeznijo in nasilnostjo hkrati, fizičnim kaznovanjem (in mnoge žene prav tako) in nagrajevanjem, z nasiljem uče otroke izogibati se nevarnostim in raba telesnega kaznovanja je vsesplošna.³⁴ Pretepati družinske člane se marsikje šteje kot moralna dolžnost.³⁵

³⁴ Straus, s. 45.

³⁵ Prav tam.

Nasilje v najrazličnejših oblikah velja v velikem številu družin kot dejavnik nudenja varstva, je izraz čustvene, vzgojne in izobraževalne vloge in ga tako v psihičnem kot telesnem pomenu verjetno ne bo mogoče nikoli odpraviti.

8. Percepcija viktimizatorja

V družinski viktimizaciji, v kateri so verjetno bolj kot v kateri drugi situaciji poudarjeni zlasti medsebojni viktimokriminodinamični procesi, bi veljalo omeniti predvsem dvoje:

— storilčeve dojemanje vedenja možne žrtve in

— žrtvino percepcijo storilčevega ravnanja vštevši povzročeno posledico.

V kakršnikoli družinski vlogi je eden od obeh v kriminalnem paru, navadno živi razmeroma dolgo in stalno v skupnosti z drugim, v medsebojnem sporazumevanju in dialogu. Zato mora vedno računati na medsebojno »vzpodbujanje izmenjavanje čustev, zmanjševanje ali zviševanje napetosti, afektivnost, odzivanje, vsljivost, intenzivnost, dominacijo, zavračanje, ukazovanje«³⁶ itd.

Tem diadičnim razmerjem se pridružujejo še druga, ki prispevajo ali zavirajo viktimnost ter često po svoje oblikujejo psihodinamične procese med družinskimi člani. Le-ti so odvisni tudi od tega ali gre za razmere med zakoncema, med starši in otroci ali kakimi drugimi družinskimi člani.

Cetudi se za družino pričakuje, da bo reševala notranje konflikte, pa se v njej dogajajo trezno pripravljenе reakcije ali afektivno odgovarjanje, ki izraža napetosti, zavračanje, nespoštovanje, bodisi telesno bodisi duševno itd., kar zlasti raziskujejo študije o motenih družinskih komunikacijah, ki so bolj v središču zanimanja socialne psihologije kot pa viktimologije.

Zato v družinah niso redki pojavi strahu enega pred drugim, identifikacije s storilcem³⁷ (po Freudu), razumevanja storilčevega ravnanja in opravičevanje mučenja, blagohotnega prenašanja trpljenja in vdajanja nemočnosti po eni plati, pa energičnega upiranja, poskusov spremnjanja stanja tja do morebitne vzajemne viktimizacije ali pa kar prevzema vloge, ki jo je

³⁶ Glej razni pisci v Danziger, s. 127.

³⁷ Fattah, s. 208.

možni storilec namenil žrtvi — po drugi. Toda nemočni, odvisni, prilagodljivi se često socializirajo z nasiljem, ga sprejemajo kot vzorec in če so otroci, ga ponavljajo v odraslosti. Če pa gre za mučene ženske, — ugotavljajo v raziskavah — pa se pogosto »znašajo« nad svojimi otroci, kot nadomestilo za tisto, kar je bilo treba prenesti od nasilnega moža. Nasilni mož pa je često frustriran in pod stresi, ki prihajajo nanj od družbe. To pa je prav tako določen viktimo-loški ciklus o katerem še premalo vemo. Lahko pa utemeljuje razumevanje viktimizacije, ki se razvija hierarhično od spodaj navzgor, če tudi ni mogoče zanikati nasprotne smeri. S tem v zvezi ni tako malo žensk, ki dovoljujejo svojim možem, da z njimi slabo ravnajo in jih izkoris-čajo ter tako poskušajo ohranjati ustaljeno predstavo o srečno poročeni ženi.³⁸

9. Zasebnost žrtvovanja

Kolikor prihaja v družini do pestrih oblik čustvene, psihološke, spolne, telesne, gmotne in kakršnekoli druge oškodovanosti in prizadajanja stisk in težav, je to viktimizacija izhajajoča iz tesnih medsebojnih stikov, največkrat emotivno obarvanih in zato predvsem diskretnih.

Večina družin ne želi svojih problemov razgrinjati pred javnostjo. Zato največkrat ne išče posredovanja izven svojega kroga. Če pa, pomeni, da so razmerja med člani tako načeta in konfliktna, da eden od udeležencev ne more sam korenito poseči v ta razmerja in jih spremeniti. Sicer pa se večina viktimizacije v družini dogaja zasebno. Žrtve zaradi družinskega ugleda, lastne podobe o sebi, predstav drugih o njenem partnerju, zaradi otrok itd. ne razširjajo slabih vesti o družini. Če že, povedo morda le sorodnikom, prijateljem in kvečjemu še sosedom, ki so često priča družinskim krizam. Le malo podatkov prihaja pred ustrezne strokovne službe, pristojne državne organe in k znanosti, ki se kakorkoli ukvarjajo z družino vštevši z viktinologijo.

Od tod, upoštevajoč nedefiniranost meril o tem, kaj vse je lahko deviantnost v družini, izhaja izredno veliko temno polje družinske viktimitete, neprijavljanja dogodkov (tudi zaradi represalij nad prijaviteljem), dogodke često drže v diskretnosti itd. Če pa prihaja do telesnih

poškodb se iz njih prirejajo domače nezgode in nesreče pri delu (zdravnički pogosto sumijo, da so posledice zlasti pri otrocih nastale iz drugih razlogov, kakor jih utemeljujejo starši)³⁹ in tudi če prihaja do postopkov pred mehanizmi družbenega nadzorstva — znanci, domači in drugi pogosto nočejo ničesar vedeti.

Javno mnenje nasplošno ni naklonjeno obravnavanju družinskih kriz. Organi pregona neradi posegajo v družinsko problematiko, če pa že morajo, so njihovi pogledi popustljivejši, kot ugotavljajo zlasti tuje raziskave. Toda če kje, ravno pri družini velja spoznanje jeruzalem-skega viktimo-loškega simpozija, da »neučinkovita sredstva preprečevanja in nadzorovanja kriminala lahko povzroče nepotrebno trpljenje žrtvam, storilcem in družbi«,⁴⁰ in »da so potrebne raziskave o prikriti viktimizaciji«.⁴¹

Družinske žrtve često izražajo lojalnost do svojega storilca, v postopku zanikajo viktimizacijo, so pasivne in apatične, ne žele sodelovati s tistimi, ki bi jim radi pomagali (razlogi največkrat niso znani) in nočejo, da bi se drugi vtičali v njihova razmerja z bližnjimi itd.

To lahko tudi pomeni, da jim pomeni zasebnost, diskretnost in intimnost v razmerjih z bližnjimi znatno več kot viktimizacija, ki jo morajo utrpeti, ali pa morajo med dvema zloma izbrati tisto, ki je manjše.

9. Prilaganje na »družinsko« viktimizacijo

Glede na različne ravni nasilnosti v družini, bodisi v fizičnem bodisi v psihičnem smislu, glede na možnosti prizadajanja bolečin, kakršnegakoli oškodovanja in ogrožanja, ustvarjanja prizadetosti v čustvenem, gmotnem, socialnem ali v kakem drugem smislu, je v tej primarni skupini visoka stopnja možnosti biti tako storilec — kot biti žrtev. Pri tem sploh ni nujno, da gre za kršitve v pravnem pogledu, marveč zadošča prenašanje kakršnegakoli trpljenja ali prikrajšanja, stisk, povzročenih od drugih čla-

³⁹ A. R. je bila po 107 dneh preiskovalnega zapora izpuščena 19. marca 1984, ker ji niso mogli dokazati nasilne smrti njenih štirih otrok, ki so umrli zaradi možganskih ali lobanjskih poškodb, Glej Delo, 20/3-1984, s. 10.

⁴⁰ Prvi mednarodni viktimo-loški simpozij 2. do 6. september 1976, glej sklepe v Victinology: A New Focus I, s. 210.

⁴¹ Prav tam, s. 209.

³⁸ Schmideberg, s. 132.

nov. Res, da so ravni lahko različne in posledice odvisne od tega, ali gre za razmerja do zakonca, za razmerja otrok med seboj, za konfliktnosti med starši in otroki ali samo z enim izmed njih, je vendarle dosti skupnih potez, ki narekujejo in vplivajo na možne žrtve, da uporabljajo nekatere prilagoditvene manevre za zmanjševanje težav, s katerimi se spopadajo.

Čeprav je v družinski skupnosti spričo pestrosti oškodovanja, pritiskov in zagat, iz napačno dojetega strahu, nepravilno pojmovanih pojavov, domnevane sovražnosti, priučene krutosti, slučajne grobosti, priložnostnega poseganja v »suverenost« drugih itd. dosti nepomembnih dogodkov, je po drugi strani veliko pravih viktimizacij z resnimi posledicami. To mora pri oškodovanem, čeravno je morebiti prispeval k svoji lastni viktimizaciji, sprožati razmišljanja, **kako si olajšati trpljenje**, če se mu že ni mogoče izogniti in kako se sprijazniti z nasilnostjo, če jo je treba prenašati še vnaprej, ker si žrtev ne zna in ne more pomagati.

Če torej devianti uspevajo racionalizirati in nevtralizirati svoja ravnana nasproti bližnjim v družini kot so npr.: zanikanje žrtve, njen razvrednotenje in sramotenje ter nepriznavanje krivde, potem morajo tudi žrteve pristajati na določene oblike opravičevanja in lajšanja svoje viktimizacije, kajti sicer bi v družini prihajalo še do večjega števila nevarnejših pojavov kot se sicer dogaja.

V literaturi so glede na narave človeških konfliktov poznane nekatere metode prilagajanja. Te so:⁴² projekcija, identifikacija, premaknitvijo, racionalizacija, oblikovanje reakcije, nadomestilo in sublimacija. Toda največkrat se morajo prilagajati tisti, ki so nemočni, ker jim položaj in status v družini, vplivi, ki jih zmorejo, pomembnost, ki jo uživajo itd., ne omogočajo uveljavljati svoje moči. »Moč pa je sposobnost preprečiti ali povzročati spremembe«. Tisti, ki se morajo prilagajati, pa niso v stanju upirati se viktimizatorju. To so npr. otroci, ki jih trpinčijo, zanemarjajo, ali sploh z njimi grdo ravnajo, to so vse osebe s »sindromom pretepenih žena«, pa žene nad katerimi možje izvajajo mentalno krutost itd. in nenazadnje moški, ki prenašajo vse težave, da v javnost prihajajo vesti kako so »pod copato« o čemer je več dovtipov kot zanesljivih podatkov o tovrstnih družinskih krizah.

⁴² Glej npr. Trojanowicz/Dixon, s. 184—188.

Če naj bi **prilagoditvene manevre** priredili za žrtve v družini, kar še ni bilo poskušeno, bi lahko rekli naslednje:

Pri projekciji naj bi žrtve obtoževale koga drugega za tisto kar je prispevalo k njihovi lastni viktimizaciji. Grešni kozel naj bi bil kdo drug ne pa one same.

Z **identifikacijo** je že Freud načel vprašanje poistenja z agresorjem. Za naš namen bi to lahko uporabili za zakonca, zlasti še, če žrtev oblikuje storilca tako daleč, da ji stori tisto, kar je namenila njemu.

S **premaknitvijo** se čustvo ali dejavnost od osebe, ki bi ji morali to nameniti prenese k drugi osebi, zato se pretepene žene znašajo nad svojimi otroki, možje razbremenjujejo svojo agresivnost nad kolegi v službi ali nad svojimi tajnicami itd. kolikor jim to ni uspelo nad lastno ženo itd.

Racionalizacija omogoča različne tehnike opravičevanja svoje oškodovanosti, ki so često blizu t.i. naučene nemočnosti. Pri tem gre poudariti npr. spoštovanje mučitelja, opravičevanje njezine zlobe z utrujenostjo, skrbjo, odgovornostjo, z lastnim sprejemanjem krivde, zavračanjem škode, povečevanjem lastnega prispevka v konfliktu, z razvrednotenjem viktimizacije, pospoljevanjem z masovnostjo podobnih ravnanj pri drugih itd. Izrazi te vrste so tudi »da ga ljubi, da ne more živeti brez njega, da ne more ostati sama z otroki, da se bo spremenil⁴³ itd.

O oblikovanju reakcije je mogoče govoriti pri konfliktnosti med kolikor toliko enakimi vlogami, pri čemer v glavnem odpadejo otroci, razen če pobegnejo od doma. Zakonci reagirajo tudi s prijavitvijo. Če ne drugega pa vsem vendarle ostane »oblikovanje čustev, docela nasprotnih tistim, ki jih nekdo resnično občuti.⁴⁴

Nadomestilo kot prilagoditveni manever v družinski konfliktnosti bi pomenilo spremeniti »krivdo« za prispevek k viktimizaciji v kako dejavnost, ki odpravlja uničenje ali opravičuje dejanje ali tisto, kar je povzročilo storilčevu ravnano.

Sublimacijo pa naj bi žrtev na svoje prislike odgovarjala s socialno sprejemljivim ravnanjem. To bi lahko v tem razmišljanju pomenilo na storilčeve negativne reakcije, odgovarjati s pozitivnimi dejanji in ga s tem odvračati od slabega vedenja.

⁴³ Hilberman/Munson, s. 467.

⁴⁴ Trojanowicz/Dixon, s. 187.

10. Družina — žrtev družbe (njenih mehanizmov in procesov)

Čeprav je kdorkoli, ki je član kake družine največkrat žrtev nekoga drugega (ki ni iz njegove družine, vsaj uradne statistike kažejo tako), nas tu zanima družina kot celota v smislu njenе viktimizacije le, če gre za **družino kot nekakšno skupinsko žrtev**. To pomeni, da bi šlo za družino kot žrtev na eni in določenega viktimizatorja na drugi strani, ki je nad njo, je močnejši, lahko nanjo vpliva, ji škoduje in ji povzroča najrazličnejše stiske in težave.

Najprej je lahko družina žrtev vseh tistih **vplivov**, ki v širšem smislu **prihajajo iz družbe in delujejo nanjo**, da ji ni mogoče delovati tako kot bi bilo zaželeno. Tako ponekod menijo, da na družino v nekaterih delih sveta deluje nasilniška kultura, ki v njej ne dovoljuje, da bi razmerja potekala za vse enako. Iz tega izhaja da družba »zahteva«, da je mož nasilen do žene, da se otrok nauči nasilja od očeta, da ga sam kasneje v odraslosti uporablja zoper ženo, da obstajajo nasilniška razmerja med potomci, da se nasilje v družini nasploh šteje kot sredstvo socializacije itd. Nasilje v družini in družbi je torej vedenjski vzorec, uporaben od nekdaj pa do danes. Zaradi tega **ne more biti družina boljša od družbe**, čeprav se je (verjetno) nasilje najprej razvilo v družini (ali plemenu) in iz nje prišlo v organizirano družbo.

Na družino lahko boleče delujejo **družbene spremembe, gospodarski, politični, kulturni in drugi procesi**, iz katerih nastajajo **družbena dezorganizacija, anomičnost, socialni problemi** širokih razsežnosti, odvisno od tega, katere teorije uporabljamo za pojasnjevanje družbeno pogojenih bolečin in motenj. Mednje lahko prištevamo vojne, gospodarske krize, nezaposlenost, inflacijo in nebrzdane cene, pa težave, ki izhajajo iz šolskega sistema, in vsa tista **razmerja družina—družba**, ki povzročajo ali kakorkoli spremljajo razpadanje družine, ali ji vsaj odvzemajo posamezne vloge. To so zlasti položaji, v katerih družina ni več primarni socializator, kadar zgublja temeljne vloge v produkciji in vzgoji, ko njeni člani čedalje manj prebivajo skupaj, ko ne more več zagotavljati toplega družinskega vzdušja⁴⁵ itd.

⁴⁵ Glej o tem, kako naj bi bilo v naslednjih desetletjih, v Analiza razvojnih možnosti SR Slovenije v obdobju 1986—1995/2000, Priloga poročevalca Skupščine SR Slovenije, Ljubljana 16/3-1984, letnik X, priloga I, s. 31.

Družina je pogosto **žrtev družbene nepravičnosti, neenakosti in različnih priložnosti**, ki samo zaradi njenega vzdrževalca, ki jih ne dosega — onemogoča tudi ostalim, ki so z njim, imeti boljšo začetno osnovo za vzpenjanje po družbeni lestvici. Od tod želje, da bi z nezakonitimi sredstvi prišli do ciljev, ki jih drugi dosegajo z zakonitimi. Pravijo, da so »najbolj ranljivi za socialno nepravičnost tisti, ki so rojeni v kleti družbe...«⁴⁶ Strukturalno nasilje in ogrožanje je torej del družbene ureditve in se kaže v neenakih priložnostih, nenaki porazdelitvi moči...«⁴⁷

V zadnjih letih v viktimoloških razmišljanjih precej poudarjajo pomen **družbenega nadzorstva za družino** in odnos med njima. Iz teh razmišljajev izhaja, da so ljudje iz spodnjih slojev tudi glede družinske problematike bolj pod nadzorom kot drugi v višjih, da je udarnost mehanizmov nadzorstva naravnana neenako v družbene plasti itd. Še posebej pa omenjajo, da sankcije zoper posameznika bolj prizadevajo njegovo ženo in otroke kot storilca samega. Kaznovani bo imel v zaporu hrano in streho nad glavo, vprašljivo pa je, če bodo njegovi otroci in žena preskrbljeni na prostosti. Ker ostajajo na prostosti, so deležni očetovega zaznamovanja dosti huje kot zapornik, ki je odtegnjen tovrstnemu družbenemu zaznamovanju.⁴⁸ Podobno razpravljamjo nekateri še o žrtvah policije, o žrtvah kazenskega postopka, o žrtvah sodnega obravnavanja⁴⁹ itd.

Otroke često prizadenejo tisti, ki bi izven družine **moralni skrbeti zanje**, pa opuščajo ustrezne dejavnosti, jih zanemarjajo, jim povzročajo stiske, tako telesne, čustvene kot materialne ipd. To se največkrat dogaja na institucionalni ravni: v varstvenih ustanovah, v šolah, na sodiščih, v socialno-varstvenih organih, v poboljševalnih zavodih⁵⁰ itd.

Ženske in žene v zakonski zvezi so zaradi **družbenih norm, vrednot, tradicij, običajev, navad** itd. ponekod masovne žrtve, zlorabljane in prikrajševane,⁵¹ ne morejo do vodilnih položajev v družbi, njihov spol jim onemogoča enakost v tekmovanju z moškimi. Oboji, moški in ženske pa zlasti kot starši žive pod pritiski soseske, okolja, delovnega mesta ali globalne družbe, ki jih

⁴⁶ McDermott, s. 173.

⁴⁷ Kappel/Leuteritz, s. 226.

⁴⁸ Glej npr.: Angelika Mechtel: Plädoyer für uns: Frauen und Mütter von Strafgefangenen berichten... 1975, 304 s.

⁴⁹ Npr. Block, s. 756, Flynn, s. 43/44.

⁵⁰ Gil, s. 187.

⁵¹ Petersen, s. 389, Schneider, s. 227.

lahko vznemirjajo s frustracijami in stresi, raznimi oblikami prikrajševanja itd., da ne morejo ali ne zmorejo opravljati svojih družinskih vlog, ali pa tegobe, ki prihajajo od zunaj, prenašajo na svoje otroke in tako iz njih ustvarjajo nekakšne **posredne žrtve širšega družbenega sistema**, čeprav zaradi dogodkov, ki jih pri tem povzročajo, postajajo one sami bodisi vidni ali prikriti viktimizatorji, tako med seboj kot nad svojimi otroki.

11. Viktimologija družine — znanost o družinskem trpljenju in bolečinah

V zadnjih letih se je po svetu (ne pa pri nas) nabralo veliko znanja o nasilju v družini in o drugih oblikah povzročenega trpljenja in bolečin družinskim članom, oziroma o nasilju znotraj te domnevno najbolj homogene, primarne človeške skupine. Opravljenih je bilo nemalo empiričnih raziskav, ki omogočajo tudi prenekatera teoretična pospološevanja, toda znatno bolj za storilca kot za žrtve, čeprav tudi te pritegujejo znanstveno pozornost, vsaj v zahodnem svetu.

Feministična gibanja in nenzadnje tudi viktimologija so zlasti postavile v ospredje žene in otroke, kot najpogosteje viktimizirani skupini. Ti dve vlogi sta, kot kažejo podatki, za večino družin najbolj ogroženi: ostale znatno zaostajajo, ker so navadno močnejše, ali pa se zgublajo v svoji »nepomembnosti in obrobnosti« (kot npr. stari, invalidni, abnormni itd.).

Celotna problematika družinske viktimizacije (in viktimitete), čeravno v sistemu viktimologije njenega področja še ne delimo na občo in posebne viktimologije, pa že ponuja vprašanje ali ne gre kar že zdaj **oblikovati viktimologijo družine**. Pritrdilni odgovor omogočajo zlasti naslednja izhodišča.

— **Družina je tako pomembna družbena skupina**, z dokaj jasno zasnovanimi in tisočletja prakticiranimi vlogami o katerih so zbrane velike količine podatkov, da zanjo že nastajajo znotraj posameznih znanosti posebne discipline (kot npr. sociologija družine itd.)

— **Družina je s posameznimi vlogami pravno dokaj urejena in zaščitena**, hkrati ko jo družba obravnava zelo obzirno in redko posega vanjo, razen če to res ni nujno. Zato družina **pomeni malo** toda hkrati zelo pomembno **organizacijo znotraj prenekaterih drugih**.

— Družinski člani žive ali vzdržujejo **posebna psihodinamična razmerja**, ki jih ni v nobeni drugi skupini, razvijajo prenekatere vloge in rast mladega človeka je odvisna predvsem od kako-vosti družinskega življenja.

— To pomeni, da **družina vpliva na posameznikovo osebnost** in znanost si mora zastaviti vprašanje, kako pomagati človeštvu s pojasnili in nasveti, da bi imeli čim manj defektnih, deorganiziranih in patoloških družin.

— Dosedanje teorje o deviantnosti upoštevajo predvsem storilca in njegove biopsihosocialne spremenljivke pri pojasnjevanju etiološke problematike. Precej pa zanemarjajo ostale razsežnosti nastajanja deviacij. **Družinska kriminalnost** in odklonskost sploh, pa **opozarja na diadična, triadična in še kaka druga razmerja** in na vjemnost viktimizacije. Zatorej gre pojave v družini (in ne le v njej) preučevati v skupnem sociopsihodinamičnem procesu vplivanja drug na drugega pri nastajanju viktimitete v družini, ali ogrožanja katerekoli vloge po katerikoli drugi. Še zlasti če vemo, da niso vse enakovredne in da so odvisne od dominantnosti oziroma podredljivosti posamezne osebnosti.

— V družini je **nasilnost često socializacijski vzorec in meje dejanskosti in povprečnosti tega nasilja niso jasne**. Zato so nasilje, prisila, grožnja, kaznovanje itd., pogosto dokaj normalna ravnanja, ki so uporabljena skozi vso človeško zgodovino, iz njih pa nastajajo ekscesi, ki posegajo tudi v kriminalno področje.

— Družina je skupina, ki jo vežejo čustvena, psihična, diskretna in še druga razmerja, zradi katerih se odteguje družbenemu spreminja-nju in spoznavanju ter so zato mnogi pojavi v njej docela prikriti, korektivne dejavnosti potekajo v njej sami, često neustrezno, škodljivo in na način, pred katerim bi morali varovati ne-močne in podredljive.

Viktimogenost družinskega stanja, ki ima moralne, psihične, spolne, socialne, materialne in še druge posledice, bi veljalo posebej preučevati. Tako bi se **viktimologija družine** ukvarjala z vsemi družinskimi situacijami in bi s pomočjo instrumentarija raznih znanosti in to prava, sociologije, kriminologije, psihologije, socialne psihologije, psihatrije, antropologije, biologije, medicine, etnopsihologije, demografije, etike, ekonomike, zgodovine, sociometrije, psihologije in sociologije dela, sociologije prostega časa, socialne patologije, penologije, kontrolizacije itd.,

interdisciplinarno proučevala ta vprašanja (vštevši seksologijo, pedagogiko, pa tudi markizem in funkcionalizem).⁵²

Victimologija družine bi se morala ukvarjati z zamotanimi duševnimi procesi vrednotenja posameznika in spoštovanja drugih, s strahom in sovraštvom v otroštvu in njunimi vlogami v odraslosti kot virom kaznovalnosti nasproti sebi in drugim, virom samopotrjevanja in ljubezni do drugih itd. Sedanja victimologija vsebuje še premalo psihološkega in drugega znanja, ker se še vse preveč opira na pravo, konvencionalno kriminologijo (iz katere pravzaprav izhaja) in še ne uporablja zadosti spoznanj drugih disciplin, morda tudi za to, ker jo goje pretežno zagnanci, ki se ločujejo od kriminologije, ko gledajo predvsem drugo plat iste medalje, ne zanima jih še dovolj, kaj je med njima (to je med storilcem in žrtvijo).

Victimologija družine bi bila lahko dokaj teoretična in uporabna. Z njo bi lahko razvijali preprečevalno delo na pravnih, medicinskih, psihiatričnih, psiholoških, policijskih in drugih znanstvenih področjih. Velike količne znanja omogočajo nastajanje teorij, ki jih že zdaj ni tako malo, res pa je, da med njimi ni t. i. »grand theories«. Z njimi bi si pomagali pri kaznovalni politiki, rehabilitaciji (obeh v kriminalnem paru), preprečevalni strategiji ter nudenu ugodnosti žrtvam, pri raznih svetovalnih dejavnostih in organiziranju pomoči (ženam, otrokom), pri tretmanu (storilcev in žrtev), pri oblikovanju programov, prognoziranju nevarnosti itd.

Družinske probleme tako individualne kot skupinske victimizacije bi morali preučevati večdimenzionalno in kot želimo poudariti, **posebej v okviru victimologije družine.**

Sklep

Če se pritožujejo, da je v statistikah nadzornih mehanizmov zelo **мало podatkov o žrtvah**, potem jih je toliko manj o oškodovanosti z različnimi družinskimi patološkimi težavami. Prav zato je morda res upravičeno govoriti o teh oškodovancih, ne glede na to, koliko so sami prispevali k svoji lastni victimizaciji, kot

⁵² Glej Mladenović, s. 39, 5, 61, 62—73, 156, 164 do 166, 176.

o nemih, tihih, prikritih žrtvah ali še kako drugače.

Ta sestavek ima namen žrtev v družini in družinska razmerja, iz katerih kakorkoli nastajajo odklonski pojavi in ki hkrati morebiti pomenujo še kršitve prava, postaviti v ospredje zanimanja tudi iz razlogov, ki so še posebej naštetji. Z njimi naj bi se s posebnim zanimanjem, kot se potegujemo v tem pisanju, ukvarjala tako imenovana victimologija družine.

Čeravno je victimologija relativno mlada in nerazvita znanost, ki se ubada s prenekaterimi konceptualnimi, teoretičnimi, metodološkimi in drugimi vprašanji in še slabo tekmuje z nekaterimi drugimi znanstvenimi področji, se vendarle spričo posebnosti problematike, zaprtosti družine kot skupine, nakopičenosti empiričnega gradiva, znanja o družini iz drugih področij itd. nakazuje potreba po tovrstni **specialni victimologiji ali victimologiji družine**.

To morda tudi zaradi tega, ker je verjetnost victimizacije znatno večja kot kje drugje, pri zadetost očitnejša in usodnejša (vsaj za nosilce podrejenih vlog) ob hkrati težko predvidljivi prikritosti. Pri tem pa gre **razločevati oškodovanost s pravnega od odškodovanosti s psihosocialnega aspekta**. Zadnji je znatno širši, toda pogosto zavit v skrivnosti te skupine, prvi pa je bolj viden in javen. Oba pa pomenita ogrožanje, ki lahko prinaša posledice, ne le v času trpljenja, ampak znatno kasneje, še posebno če **victimizacija ustvarja vzorce za poznejše obnašanje** in če kakorkoli vpliva na posameznikovo osebnost.

Večina družinskih kriz in stisk nastaja iz nasilja, ki prežema navade, običaje, vzgojo, medsebojne odnose in vse drugo, kar pomeni, da je **nasilje v družini močno legitimizirano**. Zato naj ima v victimologiji družine posebno pozornost. Iz njega izhajajo vse druge nesreče vštevši alkoholizem in drugi pojavi, ki motijo družino v njem opravljanju ključnih vlog, ki jih danes še ima in ki jih marsikje čedalje težje opravlja.

Z victimologijo družine naj bi gojili tudi večje upanje, da bi tam, kjer je to potrebno, bolj strokovno in nepristransko pomagali prizadetim in ogroženim. To pa ni vedno tako preprosto. Skrbi in preprečevanja pa ni mogoče dobro organizirati brez velike količine znanja, ki naj ga ustvarja, kot se potegujemo, zlasti victimologija družine.

LITERATURA

1. Ball, R.: The Victimological Cycle. *Victimology*, Washington 1 (1976) 3, s. 379—395.
2. Biderman, A.: Sources of Data for Victimology. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, Chicago 72 (1981) 2, s. 789—817.
3. Block, R.: Victim-Offender Dynamics in Violent Crime. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, Chicago 72 (1981) 2, s. 743—761.
4. Cohn, E. & Sugerman, D.: Marital Abuse: Abusing the One You Love. *Victimology*, Washington 5 (1980) 2—4, s. 203—212.
5. Conclusions and Recommendations Adopted by The First International Symposium on Victimology Held in Jerusalem, September 2—6, 1973. V: *Victimology: A New Focus*. Vol. 1. Lexington: Heath, 1974; s. 209—211.
6. Conclusions and Recommendations International Study Institute on Victimology, Bellagio, Italy, July 1972, 1975. *Victimology*, Washington 1 (1976) 1, s. 130—153.
7. Deaton, F. & Sandlin, D.: Sexual Victimology Within the Home: A Treatment Approach. *Victimology*, Washington 5 (1980) 2—4, s. 311—321.
8. Dobash, E. & R.: Wives: The 'Appropriate' Victims of Marital Violence. *Victimology*, Washington 2 (1977—78) 3—4, s. 426—442.
9. Eskin, M. & Kravitz, M.: *Child Abuse and Neglect*. Washington: U. S. Department of Justice, 180; 118 s.
10. Fattah, E.: Les enquêtes de victimisation: Leur contribution et leur limites. *Deviance et Société*, Genève 5 (1981) 4, s. 423—440.
11. Fattah, E.: Some Recent Theoretical Developments in Victimology. *Victimology*, Washington 4 (1979) 2, s. 198—213.
12. Fattah, E.: The Use of the Victim as an Agent of Self-Legitimization: Toward a Dynamic Explanation of Criminal Behavior. *Victimology*, Washington 1 (1976) 1, s. 29—53.
13. Flynn, E.: Report of the Discussion Sections of the Second International Symposium on Victimology. *Victimology*, Washington 2 (1977) 1, s. 32—48.
14. Fox, R.: Les dimensions de la victimologie. *Institut des criminologies*, Melun (1976) 30 s. 5—9.
15. Franklin, C. & A.: Victimology Revisited. *Criminology*, London 14 (1976) 1, s. 125—136.
16. Freeman, M. D. A.: Violence in the Family. *South African Journal of Criminal Law and Criminology*, Durban 4 (1980) 1, s. 5—16.
17. Freeman M. D. A.: *Violence in the Home*. Westmead: Saxon House, 1979; 257 s.
18. Gentry, C. & Bass Eaddy, V.: Treatment of Children in Spouse Abusive Families. *Victimology*, Washington 5 (1980) 2—4, s. 240—250.
19. Gil, D.: Child Abuse: Levels of Manifestation, Causal Dimensions, and Primary Prevention. *Victimology*, Washington 2 (1977) 2, s. 186—194.
20. Goldstein, A. [et al.]: *Police Crisis Intervention*. New York: Pergamon, 1979; 175. s.
21. Göppinger, H.: Criminology and Victimology. V: *Victimology: A New Focus*. Vol. 1. Lexington: Heath, 1974; s. 9—14.
22. Gottfredson, M.: On the Etiology of Criminal Victimization. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, Chicago 72 (1981) 2, s. 714—726.
23. Green, A.: Societal Neglect of Child Abusing Parents. *Victimology*, Washington 2 (1977) 2, s. 285—293.
24. Intimate Victims: A Study of Violence Among Friends and Relatives. Washington: U. S. Department of Justice, 1980; 52 s.
25. Johnston, S.: Toward a Supra-National Criminology: The Right and Duty of Victims of National Government to Seek Defence through World Law. V: *Victimology: A New Focus*. Vol. 1. Lexington: Heath 1974; s. 37—53.
26. Kube, E.: Verbrechensopfer und Täter. *Kriministik*, Hamburg 34 (1980) 4, s. 152—156.
27. Landau, S.: The Offender's Perception of the Victim. V: *Victimology: A New Focus*. Vol. 1. Lexington: Heath, 1974; s. 137—154.
28. Levine, K.: Empiricism in Victimological Research: A Critique. *Victimology*, Washington 3 (1978) 1—2, s. 77—90.
29. Mac Dermott, J. [et al.]: The Victimization of Children and Youths. *Victimology*, Washington 7 (1982) 1—4, s. 162—177.
30. Maden, M. & Wrench, D.: Significant Findings in Child Abuse Research. *Victimology*, Washington 2 (1977) 2, s. 196—224.
31. Masumura, W.: Wife Abuse and Other Forms of Aggression. *Victimology*, Washington 4 (1979) 1, s. 46—59.
32. Mendelsohn, B.: Victimology and the Technical and Social Sciences: A Call for the Establishment of Victimological Clinics. V: *Victimology: A New Focus*. Vol. 1. Lexington: Heath, 1974; s. 25—35.
33. Mladenović, M.: *Uvod u sociologiju porodice*. Beograd: »Rad«, 1969; 376 s.
34. Morris, T. & Blom-Cooper, L.: The Victim Contribution. V: *Studies in Homicide*. New York: Harper & Row, 1967; s. 66—71.
35. Petersen, R.: Social Class, Social Learning, and Wife Abuse. *Social Service Review*, Chicago 54 (1980) 3, s. 390—406.
36. Prosecutor's Responsibility in Spouse Abuse Cases. Washington: U. S. Department of Justice, 1980; 24 s.
37. Quinney, R.: Who is the Victim? *Criminology*, London 10 (1972) 3, s. 314—323.
38. Reckless, W.: The Major Dimensions of Victimology. V: *Criminology in Perspective*. Lexington: Heath, 1977; s. 91—110.
39. Reiss, A.: Towards a Revitalization of Theory and Research on Victimization by Crime. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, Chicago 72 (1981) 2, s. 704—713.
40. Rounsville, B.: Theories in Marital Violence: Evidence from a Study of Battered Women. *Victimology*, Washington 3 (1978) 1—2, s. 11—31.
41. Schafer, S.: *The Victim and His Criminal*. New York: Random House, 1968; 178 s.
42. Schmideberg, M.: Criminals and Their Victims. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, London 24 (1980) 2, s. 128—133.

43. Schneider, H. J.: **Victimology**. Tübingen: Mohr, 1975; 304 s.
44. Silverman, R.: Victim Precipitation: An Examination of the Concept. V: **Victimology: A New Focus**. Vol. 1. Lexington: Heath, 1974; s. 99—109.
45. Skogan, W.: Assessing the Behavioral Context of Victimization. **The Journal of Criminal Law and Criminology**, Chicago 72 (1981) 2, s. 727—742.
46. Solnit, A.: Child Abuse: The Problem. V: **Family Violence**. Toronto: Butterworths, 1978; s. 243—252.
47. Sparks, R.: Multiple Victimization: Evidence, Theory, and Future Research. **The Journal of Criminal Law and Criminology**, Chicago 72 (1981) 2, s. 762—778.
48. Steinmetz, S.: The Battered Husband Syndrome. **Victimology**, Washington 2 (1977—78) 3—4, s. 499—509.
49. Straus, M.: Wife Beating: How Common and Why? **Victimology**, Washington 2 (1977—78) 3—4, s. 443—458.
50. Teutsch, J. [et al.]: Victimology: An Effect of Consciousness, Interpersonal Dynamics, and Human Physics. V: **Victimology: A New Focus**. Vol. 1. Lexington: Heath, 1974; s. 169—195.
51. Waites, E.: Female Masochism and the Enforced Restriction of Choice. **Victimology**, Washington 2 (1977—78) 3—4, s. 535—544.
52. Walker, L.: Battered Women and Learned Helplessness. **Victimology**: Washington 2 (1977—78) 3—4, s. 525—534.
53. Wolbert Burgess, A.: Child Sexual Assault by a Family Member: Decisions Following Disclosure. **Victimology**, Washington 2 (1977) 2, s. 236—250.
54. Wolfgang, M. & Ferracuti, F.: Subculture of Violence — A Socio-Psychological Theory. V: **Studies in Homicide**. New York: Harper & Row, 1967; s. 271—280.
55. Wolfgang, M. & Singer, S.: Victim Categories of Crime. **The Journal of Criminal Law and Criminology**, Chicago 72 (1981) 2, s. 379—394.
56. Wolfgang, M.: Victim-Precipitated Criminal Homicide. V: **Studies in Homicide**. New York: Harper & Row, 1967; s. 72—87.

Seznam literature pripravila: M. Milenković

Victimology of Family

Pečar dr. Janez, Professor of Criminology, Institute of Criminology, Ljubljana

Family life abounds with violence and with various forms of pathology and disorganization which in recent years has attracted attention from scientific research and the socio-political sphere. If there is considerable excess and crime in a family on one hand, there are innumerable victimogenic situations on the other hand, which result in torture, distress, maltreatment, suffering, neglect, body injuries and even homicide. There are also less visible forms of family pathology in which the perpetrator is frequently very careless in dealing with others, which results precisely from the intimacy of family relationships and from the relatively closed character of this group.

Victimogenic relationships generated by family dynamics are most frequently determined by the roles assumed by individual members. This is why family victimization usually arises from reciprocal conflicts or the victimological cycle.

Accordingly, it would be possible to create a special typology of victimization which would take into

consideration the various roles of victims, risk situations, personal characteristics, forms of powerlessness and subordination, different opportunities and the decisive factors which sometimes change the role of torturer into that of tortured.

Crime in a family is in most cases conditioned by emotions; it appears as a means of education and as a form of socialization. Victimization is very private and discreet while the perception of victimization depends on a degree of helplessness, on adaptability and on socialization with violence. Various adaptive maneuvers thus develop in family victimization, from rationalization, projection and sublimation to reaction formation and restitution for victimization. This is why there is such an exceptionally large dark area of excess within the family.

Because of the importance of the family and its pathology there is a growing need for a systematic study of family suffering and pain in a specialized victimology of the family.